

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”

Cu titlu de manuscris
C.Z.U. 94 (478), „1812/1864” (043.2)

LEȘCU ARTUR

**LEGISLAȚIA PUNITIVĂ ȘI SISTEMUL
PENITENCIAR DIN BASARABIA. 1812-1864**

Specialitatea: 611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

CHIȘINĂU, 2019

**Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei de Istorie și Științe Sociale,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău**

Conducător științific:

VARTA Ion, doctor în istorie, conferențiar universitar

Referenți oficiali:

1. **EREMIA Ion**, doctor habilitat, profesor universitar, Departamentul de Istorie a Românilor, Istorie Universală și Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova.

2. **CIUBOTARU Nicolae**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Catedra de Istorie și Științe Sociale, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

Componența Consiliului științific specializat:

1. **CHICUȘ Nicolae**, doctor în istorie, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (Președinte).

2. **URSU Valentina**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Facultatea de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (Secretar științific).

3. **ȘAROV Igor**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.

4. **GUMENNĂI Ion**, doctor habilitat, profesor universitar, Departamentul de Istorie a Românilor, Istorie Universală și Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova.

5. **CHIRTOAGĂ Ion**, doctor habilitat, cercetător științific principal, Institutul de Istorie.

6. **CEOBANU Adrian-Bogdan**, doctor în istorie, lector universitar, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Susținerea va avea loc la **29 mai 2019, ora 14.00** în ședința Consiliului științific specializat D 611.02-29, la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, mun. Chișinău, str. Ion Creangă 1, bloc 2, sala Senatului, MD – 2069. Republica Moldova.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 19 aprilie 2019.

Secretar științific al Consiliului științific specializat:

URSU Valentina

/ _____ /

Conducător științific:

/ _____ /

VARTA Ion

Autor:

/ _____ /

LEȘCU Artur

© Leșcu Artur, 2019

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei. Începând cu anul 1812, populația băștinașă dintre Nistru și Prut a fost supusă de către autoritățile ruse unui puternic proces de deznaționalizare. În această perioadă legislația autohtonă era substituită, în mod intenționat, cu legislația imperială rusă. Toate acestea aveau un scop bine determinat: de a educa populația locală în spiritul supușeniei față de autoritățile imperiale.

Implementarea legislației punitive ruse în detrimentul dreptului autohton, cât și evoluția sistemului judecătoresc, polițienesc și cel penitenciar din Basarabia este o problemă insuficient cercetată în istoriografie, fapt ce potențează actualitatea și importanța prezentei investigații. Actualitatea temei este determinată de faptul că în perioada sovietică problema dată a fost studiată puțin. Totodată problema vizând introducerea legislației punitive de tip rusesc și sistemul penitenciar din Basarabia, precum și particularitățile acestuia în raport cu alte gubernii și regiuni ale Imperiului Rus, a rămas nestudiată. Importanța lucrării reiese și din faptul că deși există unele lucrări care reflectă problema, la elaborarea multora din ele autorii s-au bazat pe conceptele marxiste ale elucidării problemei. În prezenta lucrare am utilizat unele concepte noi, în baza noilor abordări metodologice.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. De studierea temei respective s-au preocupat cercetătorii din epoca modernă, contemporană, precum și cea de după anul 199. Caracteristica principală a cercetătorilor din perioada modernă era modul fragmentar în abordarea problemei, întreprinsă în cea mai mare parte de către juriști, care manifestau interes doar față de aspectele legislative ale dreptului pământesc din Basarabia.

În perioada sovietică subiectul respectiv a fost studiat într-o manieră generală, accentul fiind pus pe rolul progresist jucat de autoritățile imperiale ruse în depășirea stării de înapoiere și regres în care, conform opiniei eronate a cercetătorilor sovietici, se afla Basarabia la începutul secolului al XIX-lea. Istoriografia română a manifestat un vădit interes pentru respectiva tematică, dar, sunt puține lucrări care tratează direct problema.

Scopul și obiectivele prezentei lucrări este de a analiza procesul implementării legislației punitive și a sistemului penitenciar rus în Basarabia în perioada anilor 1812-1864 de la anexarea în cadrul Imperiului Rus și până la reforma judiciară.

Reieșind din scopul propus au fost trasate și obiectivele lucrării, care sunt: analiza problemei privind abordarea legislației punitive și a sistemului penitenciar din Basarabia în literatura de specialitate și în sursele istorice; identificarea modului de funcționare a sistemului de drept în Imperiul Rus și de implementare treptată a acestuia în Basarabia, începând cu 1812 și până la reforma judecătorească; examinarea aspectelor, ce vizează instituirea și funcționarea instituțiilor judecătorești, a tribunalelor regionale și ținutale, responsabile pentru soluționarea întregului complex de probleme legate de respectarea legislației, inclusiv

deficiențele activității acestor instituții; elucidarea modului în care au fost organizate, funcționau și activau organele de poliție și de urmărire penală; investigarea problemei privind lupta organelor de poliție cu contrabanda; analiza carențelor existente în cadrul organelor de poliție; cercetarea procesului de constituire și dezvoltare în Basarabia a sistemului penitenciar de tip rusesc, a rețelei instituțiilor de detenție și închisori, inclusiv privind construcția, reparația și întreținerea lor; clasificarea fenomenului criminalității pe categorii sociale, în funcție de gen, naționalitate și sub aspect geografic, a gravității crimei și a pedepselor aplicate; analiza regimului existent de detenție, evidențierea rolului pedepsirii cu exilul în Siberia și impactul acestei practici asupra populației Basarabiei; întreținere și reeducare a deținuților; elucidarea problemei privind formarea și activitatea Societății Epitropice a Închisorilor.

Metodologia cercetării științifice. În cercetarea propusă ne-am condus de principiile studierii istoriei: istorismului, obiectivității, abordării sociale a evenimentelor, studiul alternativ și multilateral al istoriei. Cercetarea este bazată pe mai multe metode, principale fiind metodele teoretice și istorice. Dintre metodele teoretice am utilizat: analiza, sinteza, metoda analogică, abordarea sistemică a evenimentelor, inducția, deducția, generalizarea etc. Din metodele istorice am utilizat: metoda istorică, critică, comparativă, metoda cronologică, statistică, metoda tipologizării etc.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării constă în elucidarea multiplelor aspecte ale evoluției sistemului legislativ, judecătoresc și punitiv de tip rusesc ca un mijloc integru, menit să conducă la deznaționalizarea populației autohtone a regiunii. Prin utilizarea vastului material documentar și statistic devine clară atât evoluția fenomenului criminogen în regiune, cât și categoriile și formele crimelor săvârșite.

Problema științifică soluționată constă în identificarea și elucidarea rolului sistemului legislativ, judecătoresc și penitenciar, a fenomenului criminogen în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea și până la efectuarea reformei judecătorești.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în abordarea teoretică a fenomenului dreptului care vizează legislația punitivă și sistemul penitenciar, reprezentat pe teritoriul pruto-nistean în perioada anilor 1812-1864.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere. A fost demonstrat că în Moldova de est (Basarabia) ca și în întreaga Țara Moldovei, până la anexarea din anul 1812, era aplicat un sistem legislativ autohton care se baza pe legislația romană și bizantină. După anexare, în regiune au fost înființate judecătoriile ținutale, iar în capitala provinciei, Chișinău, au fost înființate Tribunalele regionale. Paralel cu introducerea sistemului judecătoresc străin în ținut se implementa și o întreagă rețea de intimidare, reprezentată de închisori.

Implementarea rezultatelor științifice. Lucrarea poate servi drept punct de referință la elaborarea unui studiu interdisciplinar care ar cuprinde istoria,

dreptul, sociologia, psihologia și alte discipline adiacente în scopul cercetării multilaterale a fenomenului infracțional din trecut și până în prezent, cât și în calitate de suport pentru elaborarea unui curs opțional destinat instituțiilor de învățământ superior cu profilul umanitar.

Aprobarea rezultatelor științifice. Realizarea obiectivelor trasate în teză au fost valorizate de către autor prin participarea la diverse foruri științifice naționale și internaționale. Printre cele mai reprezentative foruri putem menționa: conferința științifică internațională anuală a doctoranzilor și tinerilor cercetători „Tendințe contemporane în evoluția patrimoniului istoric și juridic al Republicii Moldova”, 12 aprilie.2012; conferința internațională „Tratatul de pace de la București din 1812 și impactul lui asupra istoriei românilor. 200 de ani la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus”, 26 aprilie 2012; sesiunea de comunicări științifice „96 ani de la Unirea Basarabiei cu România” organizată de către Serviciul de Stat de Arhivă al Republicii Moldova, 27 martie 2014; Conferința științifică cu participarea internațională desfășurată în cadrul Universității „Perspectiva-NIT” „Dezvoltarea economiei de piață, societăți democratice și învățământului superior în context european”, 19-20 aprilie 2016; Conferința interuniversitară, desfășurată de Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” „Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice”, 01 martie 2018; Conferința științifică internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației”, desfășurată de către Universitatea de Stat din Cahul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 7 iunie 2018.

Volumul și structura tezei. Teza este structurată în: lista abrevierilor, introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 160 de titluri, 161 pagini de text de bază, 7 figuri, 12 tabele.

Cuvinte cheie: Basarabia, Imperiul Rus, sistem penitenciar, sistem punitiv, legislație, tribunal civil, tribunal penal, dreptul autohton, dreptul rus, sistem judiciar.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** sunt expuse actualitatea și importanța temei cercetate, reperele cronologice, cadrul geografic, metodologia cercetării științifice, scopurile și obiectivele tezei, problema științifică soluționată, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, rezultatele obținute, implementarea și aprobarea rezultatelor științifice, sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1, intitulat *Legislația punitivă și sistemul penitenciar în Basarabia: repere istoriografice și sursele istorice* conține analiza istoriografiei din epoca modernă, contemporană, de până la și după anul 1991 până în prezent, care, la rândul ei, este divizată în istoriografia rusă, română și occidentală, analiza surselor arhivistice, concluzii la capitolul 1.

Istoriografia din epoca modernă a abordat aceasta tematică în mod fragmentar. Respectiva problemă a fost cercetată preponderent de către istorici ruși. Unul dintre primii cercetători care au investigat legislația populației majoritare din Basarabia a fost V. Linovski [45], în studiul căruia este evidențiat caracterul roman și original al legislației autohtone. Tot el fost printre primii care au investigat funcționarea sistemului judiciar în Basarabia după 1812. Studiarea legislației autohtone a fost continuată de juriști, care dețineau diferite funcții judecătorești în Basarabia. Printre ei figurează și P. Danevski, care a realizat un studiu succint al legislației moldovenești din ținut după anul 1812. Autorul constată că în procedurile judiciare în care era implicată populația autohtonă continua să fie utilizat dreptul autohton [38].

Ponderea utilizării dreptului moldovenesc în Basarabia după reformă a fost expusă în lucrările elaborate de A. Egunov [40]. Fiind un bun cunoscător al dreptului local, autorul și-a manifestat întreg scepticismul în privința folosirii lui în noile condiții, susținând ideea necesității înlocuirii legislației autohtone cu cea imperială. Totodată, A. Egunov a fost primul care a cercetat funcționarea sistemului penitenciar în Basarabia în perioada anilor 1857-1859 și statutul persoanelor deținute în închisori [40, p. 235-262]. Utilizând pe larg tabelele comparative care conțin informații prețioase, autorul scoate în evidență unele date privind numărul deținuților din închisorile din ținut, repartizarea lor pe tipuri de infracțiuni, condițiile de întreținere în detenție.

Leon Casso a fost unul dintre puținii autori care s-au străduit să elucideze în mod obiectiv situația obiceiului pământului în Basarabia [44]. Deși apreciază ca progresistă introducerea legislației ruse în Basarabia, autorul evocă lupta dusă de către reprezentanții nobilimii moldovenești, în frunte cu mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, împotriva implementării în ținut a legislației imperiale.

Printre lucrările consacrate Basarabiei un loc aparte îl ocupă studiile funcționarilor și ale militarilor ruși, trimiși la fața locului pentru inspectarea și descrierea complexă a regiunii nou-încorporate la Imperiul Rus. Material important privind problemele abordate conține lucrarea lui ștab-căpitanului A. Zașciuc, editată

în anul 1862, în două volume, care cuprinde importante materiale privind problemele cercetate [42]. Autorul prezintă date și statistice complete despre starea infrațională din Basarabia în perioada anilor 1847-1858 și o analiză sociologică a tipurilor de crime, prezentând și numărul de arestați [42, p. 436-449]. Totodată, lucrarea nu este lipsită de unele insinuări șovine, caracteristice spiritului oficialilor ruși. El afirmă că dreptul autohton, bazat pe dreptul roman, în esență este unul fantasmagoric: „...dreptul roman s-a contopit cu o amestecătură brută a regulilor, preluate din obiceiuri, bazate pe dorințele unui popor...neastâmpărat” [Ibidem, p. 12].

Partea a doua a lucrării lui A. Zașciuc conține o scurtă schiță istorică privind înființarea Tribunalului regional Civil și Penal și material statistic pentru anii 1847-1858 [43].

Ceea ce ține de *istoriografia română* din epoca modernă, ea nu s-a ocupat în mod special cu această problema. Totuși, unele aspecte ale problemei cercetate au fost în vizorul istoricilor români. Astfel, Manolache Draghici, în lucrarea sa dedicată istoriei Moldovei [18], acordă o atenție specială și analizează sistemul penitenciar existent în Moldova în perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Autorul subliniază că „...închisorile publice au rămas în timpul ocupației, ca și anterior, foarte dezordonate, fiind adunați vinovații parte în curți și parte în beciuri pustii pe unde se putea găsi asemenea încăperi tari și libere...care erau supraaglomerate de osândiți, ocupația cărora zilnică nu sta alta decât cerșirea, murind de foame” [Ibidem, p. 83]. Importantă este și concluzia autorului privind cauza creșterii criminalității în perioada respectivă, care, în opinia sa se datorea aflului masiv al străinilor în Moldova, deoarece, „...până la secolul al 19-lea românii erau simpli, până când s-au înmulțit străinii, neștiind țărănul din vechime ce înseamnă zăvar de fier sau lacăt pe ușă” [Ibidem, p. 85]. Cele menționate de istoric se referă în întregime și la Basarabia.

Problema originii dreptului național în Principatele Române a fost studiată și de către istoricul A. D. Xenopol în opera sa fundamentală *Istoria Românilor din Dacia Traiană* [32]. Autorul analizează din punct de vedere juridic „Pravila lui Vasile Lupu”, „Sobornicescul Hrisov” al lui Alexandru Mavrocordat din 1785, „Manualul lui Armenopol”, precum și impactul acestei legislații asupra dezvoltării dreptului în ambele Principate. Aceeași subiecte de cercetare a dreptului în Principatele Române, în special în Moldova, l-au preocupat și pe V. Urechia, avem în vedere îndeosebi volumele VIII și IX ale *Istoriei românilor* [33]. De starea justiției în Basarabia sub ocupația rusească s-a ocupat, în mod tangențial, Nicolae Iorga [21]. În lucrarea sa consacrată Basarabiei, autorul menționa că la etapa inițială de ocupație, în regiune s-au păstrat provizoriu legile naționale. Importantă este remarcă autorului că în 1816 autoritățile ruse au permis Consilierului de Curte Svinin să plece la Iași pentru a se documenta în privința procedurilor și practicilor cârmuirii ținuturilor de la est de Prut de către administrația Moldovei [Ibidem, p. 163].

Istoriografia din epoca contemporană (1917-1991), în special cea *sovietică*, nu s-a preocupat în mod special de studierea problemei privind implementarea legislației punitive, instituirea și funcționarea sistemului penitenciar în Basarabia. Printre cei care manifestaseră interes pentru studierea istoriei închisorilor în cadrul Imperiului Rus a fost cercetătorul M. Ghernet, autorul unei monografii bazate pe un vast material documentar din arhivele centrale, care cuprinde o perioadă extinsă între anii 1762 și 1917 [36]. Totuși, autorul nu a fost preocupat în mod special de problemele Basarabiei. Aceasta în pofida faptului că în anul 1843 Basarabia, cu cei 5197 de condamnați, ocupa locul trei după guberniile Liflanda și Kiev din întreagă Rusie [Ibidem, p. 539].

Cu studierea dreptului autohton, dezvoltarea sistemului judiciar și punitiv, înlocuirea lui cu cel rusesc s-au ocupat de o manieră mai amplă cercetătorii marxști din RSSM. Unele dintre aspecte au fost abordate, cu multiple falsificări, în lucrarea colectivă apărută sub egida Academiei de Științe - *Istoria Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești* [22]. Elogiind caracterul progresist al anexării Basarabiei la Imperiul Rus, autorii volumului apreciază ca factor pozitiv înlocuirea legislației naționale cu legile din imperiul Rus, afirmând că ultimele „...constituiau o mare povară pentru masele populare, introducerea ordinii noi a fost un factor pozitiv în comparație cu samavolnicia și oprimarea nemaipomenită de pe vremea stăpânirii turcești” [Ibidem, p. 413].

La rândul ei, problema privind legislația autohtonă și sistemul judecătoresc din Basarabia a fost cercetată de către istoricul I. Budac [35]. În monografia sa, autorul, referindu-se la reforma judecătorească, prezintă o succintă analiză a dreptului local în Basarabia. Accentul este pus mai mult pe frământările cercurilor conducătoare din ținut și din centrul imperial, premergătoare reformei, decât pe aplicarea reformei în regiune. Totodată, autorul a omis să elucideze aspecte ce vizează ispășirea pedepselor și funcționarea sistemului penitenciar.

Problemele legate de funcționarea organelor de drept în Basarabia în perioada anilor 1812-1828 au fost abordate în mod special de către academicianul Ia. Grosul [37]. Autorul cercetează pe larg dreptul autohton existent în Basarabia, arată neajunsurile în activitatea Tribunalului regional, a celor ținutale și a organelor de poliție. Totodată, analizând, în conformitate cu dogmele marxiste, dreptul autohton, autorul, subliniază că el purta un caracter retrograd, iar administrația rusă era una progresistă în comparație cu cea locală [Ibidem, p. 142], catalogând opoziția boierească față de generalul Ivan Harting – guvernatorul civil al Basarabiei, ca una reacționară [Ibidem, p. 158].

În ce privește *istoriografia română contemporană*, în pofida abundenței lucrărilor consacrate studierii legislației și jurisprudenței din Basarabia sub ocupație rusească, autorii nu s-au preocupat în mod sistematic de istoria evoluției legislației punitive și a sistemului penitenciar din Basarabia în cadrul Imperiului Rus. Unul dintre primii cercetători care au studiat istoria Basarabiei sub ocupația rusă a fost Onisfor Ghibu [19]. Istoricul Ion Nistor [28], în lucrarea sa, abordează unele

aspecte privind funcționarea „regimului pământean” în Basarabia, organizarea administrativă și legislația în regiune sub ocupația țaristă. Totuși, lucrarea autorului, poartă un caracter publicistic, și nu este o cercetare științifică; autorul nu abordează, în mod special, problema privind legislația punitivă.

În lucrarea lui Alexandru Boldur [12], bazată pe un vast material documentar, consacrată studierii istoriei Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, este investigat sistemul administrativ, judecătoresc și social, nefiind însă elucidată funcționarea sistemului punitiv din Basarabia. Teodor Inculeț, în articolul elaborat în baza documentelor, dedicat studierii „obiceiului pământului” în Basarabia, investighează lupta populației locale împotriva implementării legislației și a sistemului judecătoresc rusesc. Autorul expune lupta fracțiunii moldovenești din cadrul administrației Basarabiei îndreptată împotriva tentativei guvernatorului civil generalul I. Harting de a suprima dreptul autohton [20]. Abordarea problemei referitoare la „obiceiul pământului” în Basarabia este una originală, autorul tratând dreptul autohton prin prisma „aspectului religios-juridic” [Ibidem, p. 167]. Călăuzindu-se de acest concept, Th. Inculeț concluzionează că „...păstrători și orânduitori ai obiceiului pământului cei mai indicați erau reprezentanții clerului” [Ibidem, p. 168].

Sistemul judecătoresc și cel penitenciar au fost studiate și de către cercetătorul T.G. Bulat [13]. Bazându-se pe un număr impunător de documente, autorul abordează sistematic problema dată, atenția principală fiind acordată perioadei fanariote. Cu regret, autorul nu indică sursele arhivistice, menționând doar că toate documentele citate se află în Arhiva Senatorilor. Unele aspecte ale temei cercetate, în special lupta basarabenilor pentru păstrarea dreptului autohton și urmările negative ale limitării lui pentru destinul regiunii, au fost abordate, însă doar tangențial în lucrările academicianului Ștefan Ciobanu [14].

Istoriografia occidentală din epoca contemporană a manifestat un anumit interes pentru studierea unor aspecte ale funcționării sistemului punitiv în Basarabia după anexarea acesteia la Imperiul Rus. Trăsătura distinctivă a istoriografiei occidentale o constituie lipsa suportului documentar cu referire la secolul al XIX-lea, ceea ce impune elucidarea temei în mod fragmentar, autorii bazându-se pe sursele editate și deja cunoscute. Un astfel de exemplu prezintă lucrarea istoricului englez R. W. Seton-Watson [55]. Studiul respectivului autor nu este altceva decât un manual de istoria românilor din cele mai vechi timpuri până în anul 1918, în cadrul căruia problemelor cercetate de noi le este acordat un spațiu extrem de restrâns. O caracteristică similară merită și lucrarea istoricului american Charles Upson Clark, care în lucrările sale abordează doar tangențial cadrul legislativ a Basarabiei, încorporată în cadrul Imperiului Rus [53].

Istoriografia contemporană din anul 1991 și până în prezent, în special cea din Federația Rusă, se caracterizează prin interesul sporit al cercetătorilor față de diferite aspecte ale istoriei fostelor colonii rusești. Autorii caută în trecutul comun exemple care ar confirma conceptul despre rolul progresist jucat de către Rusia pe

parcursul secolelor în teritoriile, anexate de Imperiul Rus. Nu sunt excluse din vizorul cercetătorilor contemporani ruși și aspectele ce țin de legislație națională și de funcționarea sistemului penitenciar. Lucrările din acest domeniu poartă un caracter atât general, cât și special: unele dintre ele fiind dedicate exclusiv Basarabiei, evidențiindu-se și aspecte legate de funcționarea legislației ruse, a sistemului judiciar, penitenciar și de urmărire penală. Din șirul unor astfel de lucrări se fac remarcate cele semnate de F. Ahmadeev [34], V. Detkov [39], N. Petrenko [47], N. Eroșchin [41].

Din lucrările speciale un deosebit interes pentru demersul nostru prezintă activitatea cercetătorului I. Medvedev, în care sunt elucidate probleme ce țin de prezența dreptului bizantin în Basarabia și de procesul de elaborare a proiectului Codului Civil pentru Basarabia în anii 1824-1825 [46]. În articolul consacrat rolului dreptului bizantin în sistemul de drept din Moldova și Basarabia autorul insistă că dreptul civil de origine bizantină existent în Basarabia era „...inadecvat spiritului timpului și poporului” [Ibidem, p. 197] și, deci, era necesară înlocuirea lui cu cel rusesc.

Interpretării rolului legislației naționale din Basarabia este dedicată lucrarea semnată de cercetătorul rus S. Fevraliov [51]. Autorul demonstrează că în sfera dreptului penal și de procedură penală autoritățile ruse limitau funcționarea dreptului local, proces care a luat amploare în anii '30 – '50 ai secolului al XIX-lea, când dreptul local era substituit treptat cu legislația rusă. Autorul menționează că judecătorii utilizau în procesele de judecată legislația imperială rusă. Nici acest autor nu elucidează problema cu privire la funcționarea sistemului penitenciar din Basarabia, instituit după anexarea acesteia la Imperiul Rus.

În *istoriografia română* din perioada respectivă problema dată a fost studiată de o manieră episodică de către istoricul A. Moraru [26]. Concentrându-și atenția asupra problemelor politice și economice autorul doar schițează unele aspecte ce țin de problema examinată în studiul nostru. Subiectele ce țin de geneza și dezvoltarea dreptului în Principatul Moldova au fost studiate în unele lucrări generalizatoare privind istoria dreptului românesc. Lucrarea cercetătorului V.S. Curpăan conține o analiză amplă a dreptului în țările române, inclusiv în Țara Moldovei [17]. Este arătată originea romano-bizantină a obiceiului pământului și a instituțiilor juridice existente. Cu regret, autorul nu acordă atenție legislației scrise, emise de cancelariile domnești din Moldova. În altă lucrare, consacrată dreptului românesc, cercetătorul I. Negru prezintă o succintă sinteză a genezei dreptului românesc, analizând detaliat izvoarele de drept romano-bizantine, care, de rând cu dreptul cutumuar, au constituit baza dreptului și legislației în Moldova și în partea sa integrată – Basarabia [27]. Problema respectivă a fost studiată, parțial, și în operele de sinteză, privind istoria României [23].

Dintre lucrările recente, ținem să menționăm monografia cercetătoarei Zinaida Lupașcu, consacrată studierii instituțiilor politice și a celor judiciare din perioada țaristă [25]. În centrul atenției autoarei sunt probleme legate de instituțiile

politice din Basarabia, de organizarea judecătorească, privind izvoarele dreptului autohton, instituțiile dreptului civil, dreptul penal. Totodată, autoarea analizează categoriile de infracțiuni și pedeapsă, tipuri de infracțiuni, procedura de examinare a dosarelor penale și a celor civile. Ținem se menționăm, că lucrarea are un caracter mai mult teoretic și juridic, decât istoric, ce a exclus studiarea instituțiilor concrete juridice existente în Basarabia în perioada respectivă.

Cercetătorul B. Ștefan este preocupat de istoria sistemului penitenciar românesc din cele mai vechi timpuri și până în prezent [29]. În articolul său, autorul analizează caracterul detenției la români, tipurile de închisori și pușcării, inclusiv ale celor din Moldova, principalele pedepse atribuite celor condamnați, regimul de detenție, execuția pedepsei. Important este faptul că autorul nu aduce nicio mărturie despre posibila existență în partea de est a Moldovei a oricărui tip de închisori. Cu regret, perioada secolelor al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea este cercetat foarte succint, rămânând unele goluri în studierea existenței și dezvoltării acestui sistem în perioada menționată.

Unele aspecte importante ce țin de funcționarea sistemului de drept în Moldova sunt elucidate în lucrările cercetătorului A. Agachi [3]. În lucrarea consacrată istoriei Principatelor Române sub ocupația militară rusă în timpul războiului ruso-turc 1806-1812, pe lângă multiple probleme, autorul acordă o atenție deosebită analizei organizării administrației civile și judecătorești din aceste principate. În mod special este cercetată și descrisă structura și funcționarea organelor responsabile de apărarea ordinii publice [Ibidem, p. 86-88]. În alte lucrări, autorul elucidează probleme privind: sistemul administrativ, politic și judecătoresc instaurat în Basarabia în perioada autonomiei (1818-1828) [5, 7], activitatea Comitetului provizoriu în anii 1816-1818 [4], opoziția manifestată de către nobilime față de suprimarea autonomiei regiunii în anii 1813-1815 [6], activitatea lui Scarlat Sturdza în organizarea sistemului administrativ, judiciar și polițienesc în Basarabia [8].

Organizarea judecătorească în Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea, compararea justiției instaurate în Basarabia după anexare cu cea din Principatul Moldovei, sunt subiecte ce au stat în atenția cercetătoarei Valentina Coptileț [16]. Autoarea demonstrează că legislația locală a fost înlocuită treptat cu legile Imperiului Rus, chiar dacă Consiliului Suprem al Basarabiei, Senatului Imperiului Rus au fost prezentate „Hexabilbul lui Armenopol”, „Manualul juridic” al lui Alexandru Donici, „Sobornicescul Hrisov” al lui Alexandru Mavrocordat și „Așezământul constituirii regiunii Basarabia” din 1818. Autorul precizează că „obiceiurile pământului” și colecția hrisoavelor domnilor Moldovei nu erau sistematizate și codificate. Totodată, dânsa insistă asupra faptului că introducerea în Basarabia a instituțiilor administrative și judecătorești de tip rusesc a început în anul 1816, când „... la nivelul conducerii centrale este introdusă instituția rezidentului imperial, iar la nivel local - instituția revizorului și a sameșului, o administrație distinctă pentru coloniști, neintegrată administrației basarabene” [Ibidem, p. 29].

Cercetătoarea Elena Aramă a abordat unele aspecte privind instituirea sistemului judecătoresc și administrativ în Basarabia în manualul său de istorie a dreptului românesc [9]. Aspecte importante privind funcționarea justiției în Moldova și în Țara Românească în perioada fanariotă și a domniilor pămâtenene au fost elucidate în articolul cercetătoarei Oxana Chisari-Lungu [15]. Autoarea analizează procesul de modernizare a sistemului judecătoresc în Moldova, care, în perioada domniei lui Constantin Mavrocordat, a devenit cu adevărat modern, în spiritul teoriilor iluminiștilor europeni.

Un rol important în studierea problemei date revine cercetătorului V. Tomuleț [30, 31]. Printre alte probleme cercetate în lucrările sale, autorul acordă atenție și formării, activității, structurii organizaționale a judecătorilor ținutale și a poliției urbane din Chișinău, a Tribunalului Comercial din Basarabia, a Tribunalelor de: Onoare, Penal provizoriu (în perioada anilor 1824-1827), regional Civil, regional Penal, a unității de invalizi din Leova, luând în atenție combaterea fenomenului de contrabandă, protestele și revendicările populației locale față de autoritățile ruse. Totuși, este de menționat faptul că activitatea Tribunalului Civil și Penal este abordată de autor foarte succint, în comparație cu a celui Comercial, care a fost redată în detalii, până la cele mai mici amănunte. În același rând, nu sunt menționate și celelalte unități de invalizi din Basarabia, care existau în toate centrele ținutale ale regiunii.

Istoriografia occidentală a manifestat un anumit interes pentru studierea problemelor referitoare la funcționarea sistemului punitiv în Basarabia după anexarea acesteia la Imperiul Rus. Printre autorii care au studiat în mod special istoria Basarabiei în cadrul Imperiului Rus se numără istoricul american G.F. Jewsbury care în una dintre lucrările sale [24] elucidează, de o manieră obiectivă, problema anexării Basarabiei și evoluțiile înregistrate de provincie în cadrul Imperiului Rus. În lucrare lipsesc documente noi, originale, care ar sta la baza afirmațiilor autorului, în cea mai mare parte, corecte. Apreciind veridic slăbiciunea și abuzurile săvârșite de către nobilimea locală în gestionarea provinciei, autorul formulează, considerăm, o concluzie pripită și greșită, în conformitate cu care anularea autonomiei a fost provocată doar de acest fapt și nu din cauza politicilor unificatoare și centralizatoare promovate de guvernul rus. În același timp, savantul american constată, just, că și după anul 1828 în Basarabia s-a păstrat dreptul civil local, specificând că „...dacă într-un caz legislația civilă locală se dovedea insuficientă, se folosea Codul civil rus” [Ibidem, p. 171].

Lucrarea istoricului contemporan american Charles King [54] se evidențiază prin pseudoobiectivitate, având un caracter compilativ și este bazată pe materiale documentare deja cunoscute în istoriografie. Autorul abordează multiple probleme ale istoriei Moldovei și Basarabiei fără să utilizeze în studiul său materialele originale, inedite. În pofida faptului că partea cea mai importantă a lucrării este consacrată evoluțiilor actuale până în zilele noastre din Republica Moldova, generate de destrămarea Uniunii Sovietice, autorul a consacrat un capitol

aparte încorporării Basarabiei în sistemul administrativ rus, intitulat: „De la Principat la provincie”, în care sunt abordate și aspecte ale dreptului local. În acest compartiment autorul analizează curente ideologice, situația politică din regiune după anexare, constatând identitatea comună a populației de pe ambele maluri ale râului Prut. În lipsa corpurii documentar autentice referitoare la secolul al XIX-lea și neavând drept scop principal studiarea dreptului din regiune, autorul susține (eronat) teza că „... Basarabia era una dintre cele mai înapoiate provincii din partea europeană a Rusiei” [Ibidem, p. 23], ceea ce impunea schimbarea sistemului de guvernământ vechi, depășit, cu cel nou, „progresist” rusesc.

În continuare în teză sunt analizate *izvoarele și documentele*, care au fost clasificate în: acte legislative; documente ale organelor administrative și judiciare, păstrate în Arhiva Națională a Republicii Moldova și alte arhive; documente emise de către organele administrative și judiciare deja publicate; documente cu caracter personal (memorii). Actele legislative ce țin de tematica abordată, editate în *Culegerea atotcuprinzătoare a legilor imperiului Rus*, cât și în *Артикул воинский с кратким толкованием и с процессами*, pot fi grupate în: acte legislative generale și acte legislative particulare. Un număr mare de acte legislative, publicate în *Culegerea atotcuprinzătoare a legilor imperiului Rus* au avut un impact particular asupra Basarabiei.

Totuși, cel mai valoros material documentar în elucidarea temei de cercetare sunt documentele administrative și judecătorești păstrate în fondurile nr. 2, 3, 6, 37, 38, 363 din Arhiva Națională a Republicii Moldova, care conțin mărturii documentare din cancelaria guvernatorului civil al Basarabiei, organele instituțiilor judecătorești, cât și documentele păstrate în Arhiva de Stat a regiunii Odessa (Державный Архив Одесской Области), fondul nr.1.

În subcapitolul 5 al capitolului 1 sunt prezentate concluziile la capitolul respectiv.

Capitolul 2, intitulat *Sistemul de drept din Imperiul Rus și implementarea lui în Basarabia în perioada anilor 1812-1864*, este divizat pe trei subcapitolele. *Primul subcapitol* cuprinde caracteristica legislației punitive, sistemului judiciar și organelor de drept în Imperiul Rus, care poate fi caracterizat ca unul anacronic, cu puternice rămășițe ale dreptului feudal de castă, dat fiind faptul că se baza pe „*Pravila Sobornicească*” din 1649. Prima codificare a legilor în Rusia a avut loc abia în anul 1835, când a fost introdusă în circuitul juridic colecția de legi ale Imperiului Rus. În totalitatea sa, sistemul de drept din Rusia avea un caracter instrumental și represiv, având drept scop intimidarea cetățeanului simplu în vederea apărării și conservării orânduirii sociale existente. În procesul evoluției legislației punitive s-a statornicit o clasificare amănunțită a tuturor infracțiunilor și încălcărilor de lege supuse pedepselor. Toate acestea erau împărțite în 6 mari categorii, fiecare dintre care, la rândul ei, era completată cu altele, mai detaliate.

Caracterul represiv al legislației ruse poate fi observat mai bine în Codul privind pedepsele penale și coercitive din anul 1835 modificat parțial în anii 1864 și 1865, ele fiind clasificate și divizate conform gravității lor, în 11 categorii.

Întreg sistemul de drept era bazat pe principiul de castă. Organul suprem judecătoresc în imperiu era Senatul. Toate organele de justiție erau divizate în două niveluri – ținutale, de competența cărora țineau majoritatea infracțiunilor, și cele guberniale care îndeplineau funcția organelor de apel și de control. Completarea tribunalelor cu funcționari era una mixtă și se efectua atât prin alegeri de către cetățeni, cât și prin numiri directe din partea statului.

Sistemul penitenciar existent era eșalonat și cuprindea diverse tipuri de locuri de detenție. În orașe, centrele guberniale sau regionale, era amplasată închisoarea principală – citadela sau ocna, unde erau deținuți persoane în așteptarea procesului judiciar sau persoane culpabile pentru săvârșirea unor fapte mai puțin grave, fiind ținute de obicei în celule individuale. Totodată, unii condamnați de drept comun erau deținuți în cetăți militare, în calitate de forță ieftină de muncă, fiind antrenați în lucrări de fortificare. În prima jumătate a secolului al XIX-lea pe teritoriul Imperiului Rus funcționau 16 cetăți de acest gen.

În cel de-al doilea subcapitol sunt analizate organele de drept existente în Țara Moldovei și introducerea dreptului rusesc în Basarabia. Până la anexare, în Basarabia, ca și pe întreg teritoriul Țării Moldovei, exista un complex de norme juridice care reglementau toate domeniile vieții sociale. Pe lângă dreptul cutumiar, sau „*obiceitul pământului*”, inspirat din dreptul romano-bizantin, o importanță tot mai mare revenea dreptului scris, regulilor juridice scrise, inspirate de asemenea din dreptul romano-bizantin, fiind adaptate cerințelor epocii [17, p. 80].

În baza legislației existente în Țara Moldovei funcționa și o structură complexă de instituții judecătorești, modernizată în perioada domniei lui Constantin Mavrocordat în spiritul teoriilor iluminiștilor europeni. Dregătorii administrative au fost separate de cele judecătorești, au apărut judecători profesioniști, salarizați din partea statului pentru serviciile prestate. Procesul de judecată a devenit unul public și egal pentru toți, stăpânii de moșii pierzând în cea mai mare parte dreptul de a judeca locuitorii. Domnul și Divanul au rămas în continuare organul judecătoresc suprem și instanță superioară de apel [15, p. 46]. În cadrul sistemului judecătoresc au fost înființate 4 instituții, responsabile de soluționarea litigiilor: Divanul judecătoresc, Departamentul al doilea judecătoresc, Departamentul afacerilor criminale, Departamentul afacerilor străine. La nivel local, în ținuturi, ispravnicii au obținut puteri judecătorești.

Organele judecătorești erau secundate de un sistem de instituții responsabile de menținerea ordinii publice. Asigurarea ordinii publice era prerogativa Hătmăniei, Agiei, Armășiei și Isprăvniciei, fiecare dintre ele fiind investită cu obligațiuni concrete și bine definite. Rolul principal în menținerea ordinii publice revenea Hătmăniei, instituția care, pe lângă îndatoriri militare, era responsabilă de menținerea ordinii publice în orașele Galați, Focșani și în unele

mahalale ale Iașului, precum și de prinderea și reținerea tuturor criminalilor din țară [3, p. 86].

Asigurarea ordinii publice în capitala Moldovei, orașul Iași, cu excepția mahalalelor, care erau supravegheate de Hătmănie, intra în aria de răspundere a Agiei, în frunte cu vel-aga [Ibidem, p. 67].

Paza închisorilor, executarea pedepselor capitale, aplicarea pedepselor corporale prezenta funcția Armășiei în frunte cu vel-armașul, care avea în subordinea sa armășei, zapcii și alte categorii de slujbași [Ibidem, p. 68]. În ținuturi, funcțiile polițienești erau îndeplinite de către ispravnicie, în frunte cu ispravnicul.

Ceea ce ține de locurile de detenție, pentru astfel de servicii în Principatul Moldova erau utilizate mănăstirile cu regim special, cum ar fi cele din Dobrovăț în Vaslui, din Bisericani și Pângărați în ținutul Neamț. Totodată, pentru detenție puteau fi utilizate beciurile boierești, grosurile (închisorile), temnițele și ocele [29, p. 487]. Către începutul secolului al XIX-lea în Moldova existau 2 temnițe (la Târgu Ocna și la Iași) și 13 închisori [Ibidem, p. 494], însă niciuna dintre ele nu era amplasată în Basarabia.

Imediat după anexare, guvernul rus a început implementarea sistemului de drept, specific acestei țări. Inițial, din dreptul rus a fost introdus în Basarabia dreptul penal și legislația privind organele de poliție. Pasul următor în ce privește limitarea prevederilor dreptului național și impunerea dreptului rusesc a fost întreprins la 29 aprilie 1818, când, cu prilejul vizitei lui Alexandru I la Chișinău, a fost promulgată legea „*Așezământul obrazovaniei Oblastei Basarabia*”. Procesul a continuat în anii 1816-1818, când în Basarabia a fost introdus dreptul public rus și treptat limitată utilizarea dreptului civil local, el fiind interzis în ținuturile Ismail și Akkerman (Cetatea Albă). A urmat ucazul imperial emis la 20 februarie 1820, conform căruia, în caz de dezertare a ostașilor din cadrul armatei țariste, locuitorii Basarabiei, bănuți de participare la pregătirea dezertării, urmau a fi trași la răspundere conform legislației imperiale [48, p. 56]. În anul 1823, a fost emisă legea prin care se stipula că toate litigiile judiciare din Basarabia, legate de problemele patrimoniale și de moștenire trebuiau să fie rezolvate și soluționate în conformitate cu legislația centrală, adică cu cea rusă [49, p. 1017]. Procesul de substituire a prevederilor dreptului autohton cu cel imperial s-a intensificat odată cu abolirea autonomiei Basarabiei. Concomitent, demarase și procesul de instituire a sistemului penitenciar, alcătuit dintr-o întreagă rețea de închisori și locuri de detenție. Pentru început, autoritățile ruse au instituit camere de arest în cele 5 cetăți din regiune, în care erau ținuți sub arest nu doar militari, ci și persoane civile. Cu timpul, în principalele orașe din regiune au fost înființate închisori orășenești. În anul 1818 existau deja 7 închisori în localitățile Chișinău, Hotin, Bălți, Tighina (Bender), Cetatea Albă (Akkerman), Reni și Ismail, iar în anul 1831 a fost organizată și închisoarea din Leova, în total fiind 8 la număr, completate cu trei popasuri fortificate. Construcția, reparația și întreținerea închisorilor era finanțată din bugetul regional.

În cel de-al treilea subcapitol sunt trase concluziile dintre care principala este că dreptul rusesc implementat în Basarabia începând cu anul 1812 era, prin esența sa, un drept de tip de castă, feudal și anacronic, bazat pe principiul corporativ. Pentru o anumită perioadă regiunea a primit dreptul de autonomie, cu introducerea treptată a elementelor centralizatoare. În domeniul dreptului au fost păstrate și respectate prevederile dreptului autohton. Totuși, simultan a început implementarea rigorilor dreptului rusesc. Autoritățile centrale, au recurs la două metode, eficiente și practice. În primul rând, s-a păstrat doar parțial dreptul autohton, fiind limitat exclusiv la cazurile civile, cu încorporarea acestora în legislația rusească de tip imperial. În al doilea rând a fost limitată treptat aria de acțiune a dreptului autohton, rigorile acestuia fiind suprimate din toate domeniile de activitate, cu excepția celui civil, și înlocuite cu elementele ale dreptului rusesc.

Capitolul 3, cu titlu *Sistemul judecătoresc în Basarabia. Activitatea tribunalelor* este compus din patru subcapitole și are ca scop studierea detaliată a evoluției sistemului judecătoresc de tip rusesc în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. *Primul subcapitol* este consacrat înființării și activității tribunalelor regionale și a celor ținutale din Basarabia, cât și a Tribunalului Penal provizoriu (1825-1827) și Departamentului provizoriu special (1832-1836).

În cel de-al doilea subcapitol este analizată practica aplicării pedepsei de exilare din Basarabia în Siberia. Exilul în Siberia era utilizat în Basarabia în baza Codului penal rus și Regulamentului penal rural. Responsabilitatea juridică pentru expulzarea inculpatului în Siberia era acoperită în mod „generos” de către autoritățile imperiale prin hotărârile adunărilor generale ale locuitorilor satului. An de an numărul persoanelor expulzate în Siberia înregistra o creștere constantă. Conform datelor statistice de care dispunem, în anul 1830 din Basarabia în Siberia au fost expulzate 116 de persoane, [2, f. 402 verso]. În 1834, numărul celor trimiși în Siberia era de 175. În anul 1842, din Basarabia au fost trimise la ocele din Siberia 31 de persoane, la așezări – 170 de persoane, în serviciul militar forțat – 148 de persoane, în companii de deținuți – 80 de oameni [1, dosar 4202, f. 2], în anul 1856 în Siberia au fost trimiși 31 de oameni [1, dosar 6710, f. 150], în 1858 – 37 [1, dosar 6768, f. 119], 1866 – 301 [1, dosar 7837, f. 132].

În cel de-al treilea subcapitol sunt arătate deficiențele sistemului judecătoresc din Basarabia. Printre neajunsurile sistemului judecătoresc se număra incompetența angajaților și funcționarilor ruși aduși din toate colțurile imperiului. O altă problemă majoră o constituiau abuzurile și încălcările legislației de către angajații instituțiilor judecătorești, dar, mai ales, mita.

În subcapitolul al patrulea sunt făcute concluziile care se impun din conținutul capitolului. Printre ele putem menționa că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus aici a fost implementat sistemul judecătoresc imperial. Instanțele judiciare au fost instituite la toate nivelele administrative, începând cu cel regional și până la cel ținutal. Anexarea Basarabiei a determinat creșterea masivă a ratei criminalității, fapt explicabil prin creșterea tensiunilor sociale dintre populația

băștinașă și autoritățile de ocupație, prin numărul în creștere de coloniști, ceea ce provoca conflicte iminente dintre ei și populația autohtonă, dar și prin instaurarea unei frontiere de stat pe râul Prut, care a curmat legăturile cotidiene dintre locuitori de pe ambele maluri ale râului. În urma unei analize a dosarelor judecătorești de toate categoriile a fost alcătuit un nomenclator al celor mai răspândite infracțiuni din Basarabia în perioada cercetată, cât și clasificarea principalelor deficiențe caracteristice sistemului.

Capitolul 4, este intitulat *Organizarea și funcționarea organelor de poliție și de urmărire penală* fiind divizat în patru subcapitole. În primul dintre ele este cercetată problema formării și funcționării organelor de poliție din Basarabia care activau în baza legislației ruse [8, p. 90]. Instituțiile polițienești reprezentau veriga cea mai slabă în mecanismul administrativ din Basarabia, atât din punct de vedere calitativ, cât și din punct de vedere cantitativ. Către deceniul șase al secolului al XIX-lea poliția nu corespundea cerințelor timpului, păstrând fără schimbări statele aprobate încă în anul 1828.

În subcapitolul al doilea este prezentată lupta instituțiilor de drept cu fenomenul contrabandei în Basarabia. Datorită nivelului relativ scăzut al dezvoltării economice, fenomenul contrabandei în Rusia purta un caracter constant. Basarabia, fiind o provincie de frontieră, s-a transformat în unul dintre principalele căi de tranzit a contrabandei în interiorul Imperiului. Primul loc în volumul mărfurilor importate în mod ilegal în Imperiu revine textilelor și obiectelor de larg consum cotidian. Basarabia ocupa al treilea loc în Imperiu privind contrabanda, după frontiera ruso-prusacă și ruso-austriacă.

În subcapitolul trei sunt analizate carențele principale ale organelor de poliție. Pe parcursul întregii perioade cercetate organele de poliție se confruntau cu diverse probleme, printre care cele mai grave erau corupția și incompetența. Cauza principală a abuzurilor consta în nivelul necorespunzător al cadrelor din componența organelor de poliție. Carențele activității poliției nu au fost înlăturate pe parcursul întregii perioade cercetate.

În cel de-al patrulea subcapitol sunt expuse concluzii care demonstrează că sarcina poliției, subordonată comandanților militari din cetăți consta în menținerea ordinii de drept, luarea măsurilor de prevenire a tuturor fărâdelegilor și încălcărilor legislației în vigoare, combaterea contrabandei. Totodată, organele de poliție reprezentau veriga cea mai slabă în sistemul administrativ din Basarabia, atât din punct de vedere calitativ, cât și din punct de vedere cantitativ. Neajunsul principal consta în lipsa acută și permanentă de cadre calificate. În Basarabia unui polițist îi revenea 5.125,7 de cetățeni, polițistul nefiind în stare să țină sub control întreaga suprafața, fapt ce conducea la creșterea ratei criminalității. Contrabanda constituia infracțiunea care aducea cel mai mare prejudiciu economic. Printre mărfurile introduse ilegal în Imperiu primul loc îl dețineau produsele textile și obiectele de larg consum cotidian, produsele alimentare și băuturile spirtoase, fiind identificate 67 articole de mărfuri de consum introduse în Imperiu prin contrabandă.

Capitolul 5, intitulat *Sistemul penitenciar din Basarabia în perioada anilor 1812-1864 (până la reforma judecătorească)* este divizat în patru subcapitole, și este dedicat studiului înființării și activității sistemului penitenciar în Basarabia, formării și activității Societății Epitepice a închisorilor, finalizat cu concluzii. *Primul subcapitol* este axat pe studiul problemei privind constituirea și activitatea sistemului penitenciar în Basarabia. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în regiune nu existau locații speciale de tip penitenciar, criminalii prinși fiind duși la Iași, iar către anul 1818, în Basarabia au fost înființate și funcționau 7 închisori civile. Insuficiența cronică a spațiului necesar, supraaglomerarea celulelor au constituit neajunsul principal al tuturor închisorilor din ținut, ele fiind un focar permanent de boli contagioase. Către anul 1856, sistemul penitenciar din Basarabia era compus din închisorile din orașele Chișinău, Tighina, Bălți, Hotin, Akkerman, Soroca, Orhei și Cahul, ultimele două fiind înființate în anii '40 ai secolului al XIX-lea. Paza închisorilor și locurilor de detenție era asigurată de autoritățile militare, prin intermediul unităților speciale de invalizi și unități ale garnizoanelor militare.

Cel de-al doilea subcapitol este consacrat analizei regimului de detenție, întreținerii și reeducării deținuților, fenomenului evadărilor. Deținuții de drept comun erau ținuți în celule comune fără a fi încătușați, iar cei cu comportamentul urât erau ținuți în carceră, supravegheați permanent de doi gardieni. Fiind ținuți în carceră, deținuții erau încătușați sau aveau mâinile legate de o bară metalică. Condițiile licențioase de detenție creau premise favorabile pentru evadări, care erau destul de frecvente în închisorile din Basarabia. În pofida tuturor măsurilor întreprinse, cazurile de evadări erau foarte multe.

Sistemul penitenciar din Rusia, inclusiv și cel din Basarabia, era axat nu doar pe pedepsirea condamnatului, dar și pe un sistem de măsuri îndreptate spre reeducarea deținuților în spirit religios. Persoanele care demonstau o atitudine conștiințioasă față de reeducarea lor erau transferate în echipe speciale cu un regim de detenție mai blând, fiind recompensate prin îmbunătățirea condițiilor de detenție [1, dosar 6768, f. 136]. Pedepsa aplicată purta mai mult un caracter de sperietoare pentru populație, decât unul corectiv pentru persoana condamnată.

Subcapitolul al treilea analizează procesul formării și aria de responsabilitate a Societății Epitepice a Închisorilor, însărcinată cu gestionarea închisorilor și alcătuită din reprezentanții societății civile și administrației de stat. Societatea Epitepică a Închisorilor din Basarabia a jucat un rol important în ceea ce privește menținerea sistemului penitenciar într-o stare satisfăcătoare și îmbunătățirea sorții deținuților.

În cel din urmă subcapitol, *al patrulea*, sunt formulate concluziile întregului capitol, printre care putem evidenția următoarele: în prima jumătate a secolului al XIX-lea Basarabia dispunea de un sistem penitenciar dublu – civil și militar. În perioada anilor 1812-1832 prin aceste instituții specifice ale statului au trecut 3.940 de persoane (condamnați, suspecți sau eliberați de sub urmărire penală). Totuși, în pofida măsurilor întreprinse de către autorități, reeducarea condamnaților s-a dovedit a fi un proces puțin eficient. Pe lângă instituțiile de stat, cu gestionarea închisorilor în teritoriu se ocupau comitete speciale de binefacere, compuse din reprezentanți ai societății civile și ai administrației de stat. O astfel de organizație era și Societatea Epitepică a Închisorilor din Basarabia.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Investigația întreprinsă se bazează pe un studiu aprofundat și analiza documentelor inedite păstrate în fondurile din Arhiva Națională a Republicii Moldova și în colecțiile de documente istorice publicate, dar și în codurile de legi, ceea ce ne-a permis să formulăm unele concluzii:

1. În pofida faptului că problema abordată de noi a fost în atenția unui număr mare de cercetători, nu toate aspectele problemei au fost elucidate. Istoriografia rusă din epoca modernă a demonstrat o abordare obiectivă temei respective, însă și-a concentrat atenția preponderent asupra subiectului privind geneza dreptului pământului în Basarabia și coexistența lui cu legislația rusă. Istoriografia sovietică și cea rusă după anul 1991, acordă puțină atenție obiectului nostru de studiu, purtând un caracter tangențial, insistând asupra naturii retrograde și înapoiate a dreptului pământului în comparație cu cel rusesc. Istoriografia română și cea occidentală, în lipsa accesului la surse documentare, are un caracter mai mult declarativ, bazat pe materialele deja publicate. Toate cele menționate lasă loc pentru un studiu special, consacrat elucidării problemei legate de evoluția legislației punitive și a sistemului penitenciar rus în Basarabia de la anexare și până la înfăptuirea reformei judecătorești, studiu care ar completa carențele existente în istoriografie.

2. Până la anexare, în Basarabia, ca și pe întreg teritoriul Principatului Moldova, exista un sistem de drept local, bazat pe dreptul romano-bizantin, adaptat la cerințele timpului.

3. Analiza legislației ruse din perioada respectivă și a literaturii de specialitate a demonstrat faptul că legislația, sistemul punitiv și penitenciar rus introdus în regiune imediat după anexare era unul anacronic, represiv, bazat pe tradiții medievale, depășit de dreptul occidental, etalonul căruia era reprezentat de Codul lui Napoleon. Chiar și unele reforme timide întreprinse de către Ecaterina II, nu au schimbat câtuși de puțin caracterul lui feudal bazat pe privilegiile de castă. În practica judiciară din Basarabia au fost reintroduse torturi, pedepse corporale, diverse tipuri de închisori, judecata parțială, practici depășite în Moldova după desființarea iobăgiei în anul 1749 de către domnul Constantin Mavrocordat. Constatarea respectivă poate fi demonstrată și de crearea bruscă a unei rețele de închisori și locuri de detenție introduse și în Basarabia, clasificate în 6 tipuri distincte, și anume: închisori guberniale (citadele sau ocne), cetăți, închisori, case de muncă, închisori expediționare, companii de arestanți.

4. Implementarea legislației ruse în Basarabia, demarată în anul 1812, era un proces lung, treptat și atent instrumentalizat. Pentru a câștiga simpatiiile băștinașilor din Basarabia și Principatele Române, autoritățile ruse, la etapa inițială, au lăsat intactă legislația națională. Cu trecerea timpului, autoritățile centrale tot mai mult limitau aria de răspândire a legislației naționale, ea fiind înlocuită cu cea rusă. De la bun început dreptul pământului era păstrat numai în cazurile civile, în regiune fiind introdus dreptul penal rus. În același timp, numai în prima jumătate a secolului al

XIX-lea pentru Basarabia au fost emise 13 acte legislative, care limitau sfera de influență a dreptului pământului în litigiile civile. Aceste acte se refereau la cazuri litigioase legate de probleme financiare, imobiliare, ipotecare, creanțe, moștenire, faliment, vagabondaj, desfrâu și altele, care trebuiau soluționate conform legislației ruse. Rigorilor acestei legislației erau supuse toate categoriile sociale din Basarabia: țărani (liberi și dependenți), mazilii, funcționarii, clerul, nobilii pământeni. Cele expuse ne permit să afirmăm că începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perioada înfăptuirii reformei judecătorești, dreptul pământului în Basarabia exista pur formal, el fiind practic complet înlăturat de legislația rusă, atât parțial în cazul dreptului civil, cât și totalmente din dreptul penal.

5. Dreptul rus, implementat în Basarabia, era reprezentat de tribunale. În regiune în fiecare ținut au fost înființate tribunale ținutale, care după anul 1828 au fost divizate în două categorii – judecătorii criminale și judecătorii civile. În capitala provinciei au fost înființate Tribunalul regional Penal și Tribunalul regional Civil. De menționat că la etapa inițială, până în anul 1828, anul suprimării autonomiei regionale, tribunalele civile se bazau în activitatea lor exclusiv pe dreptul autohton și pe „obiceiurile pământului”, iar cele penale – pe dreptul rus.

6. Paralel cu sistemul judecătoresc, în Basarabia au fost înființate și organele de poliție, instrument eficient în mâinile puterii. Dacă inițial acest sistem represiv avea ca arie de activitate numai Chișinăul și suburbiile cetăților, atunci cu trecerea timpului sistemul a fost extins în întreaga regiune. Lipsa unor astfel de instituții în Basarabia în trecut și introducerea lor treptată a avut drept consecință directă criza permanentă de personal, care cu greu făcea față, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, numărului populației în creștere din regiune, caz specific pentru Basarabia.

7. Consecință directă a anexării Basarabiei la Imperiul Rus s-a dovedit a fi creșterea semnificativă a ratei criminalității, fapt demonstrat de numărul mare de dosare aflate pe rol la Tribunalul regional Penal. Numărul dosarelor în prima jumătate a secolului al XIX-lea creștea din an în an. Astfel, în anul 1821 erau înregistrate 392 de dosare, 1822 – 300 de dosare, 1824 – 783 de dosare, 1825 – 920 de dosare, 1832-1834 – 983 de dosare, 1835 – 1785 de dosare, 1836 – 2210 de dosare. Avalanșa de dosare era atât de mare, încât Tribunalul regional Penal nu le putea examina în termenele stabilite de lege. Pentru a remedia situația alarmantă au fost înființate instituții judecătorești extraordinare – Tribunalul Penal provizoriu și Departamentul provizoriu pe lângă Tribunalul regional Penal.

8. Analiza activității sistemului judecătoresc instaurat în Basarabia ne permite să constatăm că majorarea bruscă a ratei criminalității prezenta o consecință directă a anexării Basarabiei prin caracterul frustrant al acestui act politic pentru întreaga populație, fapt confirmat prin cele 1502 revendicări și plângeri adresate de către populație autorităților ruse numai în perioada anilor 1812-1828, prin creșterea permanentă și constantă a populației regiunii venite din exterior și poziția geografică a ținutului ca o provincie de frontieră a Imperiului. Concluzia dată

necesită a fi apreciată dialectic, deoarece ea are un aspect negativ dacă privim lucrurile în comparație cu situația anterioară anexării și cu situația similară în Principatul Moldovei. Totuși, în comparație cu regiunile interne ruse, situația nu părea așa de alarmantă, deoarece numărul celor anchetați și trași la răspundere în Basarabia (0,15% din totalul populației) era mult mai mic față de numărul celor din Rusia (0,51%). Același lucru îl putem afirma și despre caracterul crimelor săvârșite. Partea pozitivă era faptul că în nomenclatorul crimelor predominau cele mai puțin grave, și anume – furturile, actele de huliganism, ascunderea fugarilor și falsificarea actelor de identitate. Nu erau însă excluse și cazurile de omucidere.

9. Reieșind din analiza numelor de familie ale celor trași la răspundere și acuzați, constatăm că majoritatea absolută a criminalilor nu erau moldoveni, aceștia constituind doar 16,5% din numărul lor total. Cele mai afectate de flagelul infracțional erau ținuturile Bender și Akkerman cu populație preponderent alogenă, iar cele mai puțin afectate erau ținuturile Soroca, Orhei și Iași, ceea ce ne permite să constatăm că majorarea ratei infracționalității în Basarabia se datorează, în cea mai mare parte, creșterii numărului populației alolingve, majoritar vorbitoare de limba rusă și nu băștinașilor sau coloniști germani, bulgari sau găgăuzi.

10. În ce privește caracterul infracțiunilor, predominau crimele ordinare și mai puțin cele grave și deosebit de grave. Din cauza scăderii nivelului moralității, în lista infracțiunilor predominau bătăile și alte acte de huliganism ordinar, depășind furturile de toate tipurile, situate pe locul secund, urmate în descresștere de vagabondaj, escrocherii, desfrânare, lezarea onoarei, fuga peste hotarele țării, sinucideri, tâlhării și jafuri, tăierea ilegală a pădurilor, cârciumăritul ilegal, eliberarea ilegală a deținuților de sub arest, abandonarea copiilor, falsificarea documentelor și semnăturilor. Crimele grave și deosebit de grave s-au situat la coada listei, printre care se numărau: omoruri, nesupunere autorităților, incendiere, contrabandă, mutilare, blasfemie, falsificarea monedei, sacrilegiu, viol.

11. Creșterea ratei criminalității prezenta o consecință directă a numărului mare de persoane reținute și puse sub arest. În Basarabia erau arestați anual de la 3.632 până la 5.686 de persoane, numărul lor total către anul 1861 ridicându-se la 28.431 de persoane. Autoritățile țariste nu reușeau să facă față situației fiind depășite de evenimente. Putem distinge trei cauze principale ale situației create: 1) corupția în cadrul organelor de stat abilitate cu gestionarea fenomenului; 2) ineficiența activității organelor abilitate cu combaterea criminalității; 3) numărul insuficient al efectivului implicat în combaterea infracțiunilor.

12. De implementarea în Basarabia a legislației punitive ruse este legată și apariția în regiune a unor forme noi de pedepse, necaracteristice pentru regiune. Printre ele se evidențiază expulzarea în Siberia, care prezenta una dintre cele mai odioase forme de pedepsire practică în Imperiul Rus. Spre deosebire de guberniile interne și alte regiuni cu caracter național, din care erau expulzate în Siberia preponderent persoanele condamnate pentru crime deosebit de grave îndreptate

împotriva statului rus, din Basarabia erau expulzați deținuți condamnați pentru crime penale ordinare, numărul lor anual fiind de aproximativ 100 de persoane.

13. Dacă până în anul 1812 documentele nu atestă pe teritoriul dintre râurile Nistru și Prut nicio închisoare, atunci către anul 1818 au apărut deja 7, iar către anul 1831 numărul lor a crescut până la 8, fiind înființate și 3 popasuri fortificate, și anume: închisori din Chișinău, Hotin, Bălți, Bender, Akkerman, Reni, Ismail, Leova, și popasuri fortificate – la Enichioi, Sacarlâc și Edinburno.

14. Creșterea bruscă a numărului de penitenciare nu a modificat atitudinea inumană a oficialilor ruși față de arestanți, închisorile nefiind adaptate cerințelor regulamentare prevăzute pentru deținerea oamenilor sub arest. Încăperile în care erau închiși deținuții se aflau într-o stare deplorabilă, pline de igrasie cu acoperișuri sparte, geamuri fără sticlă și fără sobe de încălzire. Totuși, problema principală consta în supraaglomerarea celulelor, din care cauză ele se transformau în adevărate focare de boli infecțioase. Arendarea, întreținerea și repararea închisorilor era pusă de către administrația rusă pe seama autorităților locale și a bugetului regional din contul căruia anual erau investite în acest scop câte 10.858 lei.

15. Analiza dosarelor celor condamnați ne permite să conchidem în mod univoc că anume anexarea Basarabiei a influențat nefast moralitatea populației, provocând o adevărată explozie în ceea ce privește rata criminalității, care a luat dimensiuni impunătoare. Astfel, în perioada anilor 1812-1832 prin toate tipurile de închisori au trecut 3.940 de persoane, număr fără precedent pentru Basarabia, în care până în anul 1812 în general nu exista o asemenea categorie socială ca pușcăriiași. Evident devenea faptul că numărul mare de deținuți și lipsa spațiului pentru întreținerea lor crea condiții favorabile pentru evadări. Metodele evadărilor erau variate, însă cele mai răspândite constau în săparea tunelurilor subterane pentru evadare și coruperea gardienilor.

16. În cele mai multe cazuri, deținuții erau ținuti sub arest în condiții inumane, ceea ce anihila procesul de reeducare și corecție a lor. În pofida tuturor eforturilor, numărul celor corecți era în permanentă descreștere în comparație cu numărul celor evadați, expulzați în Siberia și al persoanelor incorigibile, numărul cărora constituia în perioada respectivă aproximativ o treime din numărul total al celor condamnați. Situația se agrava și prin lipsa efectivului necesar din cadrul organelor de poliție și al sistemului penitenciar. Funcțiile vacante din aceste instituții de stat erau așa de numeroase, încât unui polițist îi reveneau 5.125 de cetățeni. Practic, ținuturi întregi erau lipsiți de supraveghere polițienească.

17. Prin simpla atragere a societății civile la gestionarea închisorilor, fără a se recurge la reforme radicale, toate eforturile de ameliorare a situației din cadrul sistemului penitenciar nu au adus rezultatele scontate. Înființarea Societății Epitropice a Închisorilor în Basarabia a ameliorat un pic situația, însă nu a schimbat situația în mod radical. Mimarea reformelor nu putea înlocui înseși reformele care deveneau o necesitate.

În urma studierii documentelor și a literaturii de specialitate putem formula și unele **recomandări**:

- ținând cont de numărul enorm de documente depozitate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova și neintroduse în circuitul științific, investigarea problemei poate fi extinsă peste limita cronologică abordată în prezenta lucrare cuprinzând și perioada după reformele burgheze în Rusia și până la momentul desprinderii Basarabiei de Rusia din toamna anului 1917, demonstrând calea dezvoltării sistemului de drept în regiune;
- lucrarea poate servi drept punct de referință la elaborarea unui studiu interdisciplinar care ar cuprinde istoria, dreptul, sociologia, psihologia și alte discipline adiacente în scopul cercetării multilaterale a fenomenului infracțional din trecut și până în prezent;
- teza poate fi utilizată ca suport bibliografic pentru cei interesați de istoria românilor – elevi, studenți, masteranzi, doctoranzi, pedagogi, funcționari din sistemele penitenciar și judecătorească, politicieni, deținuți și toți cei pasionați de istorie;
- lucrarea poate servi și în calitate de suport pentru elaborarea unui curs opțional destinat facultăților cu profil umanistic din instituțiile de învățământ superior.

BIBLIOGRAFIE

Literatura în limba română:

1. ANRM, Fondul 2, 1, *Cancelaria guvernatorului Basarabiei*, 1812-1917: 4202, 6710, 6768, 7837.
2. ANRM, Fondul 6, 1, *Administrația guberniei Basarabia*, 1818-1918: 87.
3. Agachi A. Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806 - 1812). Chișinău: Pontos, 2008, 388 p.
4. Agachi A. Comitetul Provizoriu al Basarabiei. În: Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială, Vol. IV, nr. 5-6, Chișinău: CEP USM, 2013, p. 74-92.
5. Agachi A. Așezământul de organizare administrativă a Basarabiei din 29 aprilie 1818. În: Akademos. Revista de știință, inovare, cultură și artă, nr. 3(34), Chișinău, 2014, p. 127-137.
6. Agachi A. Poziția nobilimii basarabene față de tentativele funcționarilor țariști de a suprima autonomia Basarabiei în anii 1813-1815. În: Akademos. Revista de știință, inovare, cultură și artă, nr. 3(38), Chișinău, 2015, p. 115-122.
7. Agachi A. Așezământul Guvernării provizorii a Basarabiei din anul 1812. În: Destin românesc (serie nouă). Revistă de istorie și cultură, An. XI (XXII), nr. 1 (95), Chișinău, 2016, p. 33-40.
8. Agachi A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812-1813). În: Revista de istorie a Moldovei, nr. 1 (109), ianuarie-martie 2017, Chișinău, 2017, p. 71-93.
9. Aramă E. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Reclama, 2003, 200 p.
10. Aramă E., Coptileț V. Evoluția dreptului public pe teritoriul dintre Prut și Nistru în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Chișinău: Știința, 2003, 157 p.
11. Aramă E., Coptileț V. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Cartea juridică, 2012, 312 p.
12. Boldur Al. Istoria Basarabiei. București: Editura Victor Frunze, 1992, 544 p.
13. Bulat T.G. Contribuțiuni la viața judecătorească și administrativă a Moldovei supt ocupațiunea rusească din 1806 – 1812. În: Arhivele Basarabiei. Revista de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, Chișinău, nr.1, 1930, p. 34-51
14. Ciobanu Șt. Basarabia. Chișinău: Universitas, 1993, 450 p.
15. Chisari-Lungu O. Unele considerațiuni privind procesul de modernizare a justiției în Moldova și Valahia până la unirea Principatelor. În: Revista Națională de Drept, Chișinău, nr. 10, 2016, p. 45-49.
16. Coptileț V. Unele aspecte ale organizării organelor administrative ale Basarabiei în perioada guvernării provizorii (1812-1818). În: Administrația publică în perspectiva integrării europene. Materiale ale sesiunii de comunicări științifice, 27-28 octombrie 2006. Caietul științific nr.1. Chișinău, Institutul de Științe Administrative din Republica Moldova, 2007, p. 25-29.
17. Curpăn V.-S. Istoria dreptului românesc. Iași: StudIS, 2014, 263 p.
18. Manolache Dr. Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre, vol. I-II. Iași: Tipografia Institutul Albinei, 1857, 496 p.
19. Ghibu O. De la Basarabia rusească la Basarabia românească. Analiza unui proces istoric însoțită de 186 documente, vol. I. Cluj, 1926, 509 p.
20. Inculeț T. Obiceiul pământului în Basarabia. În: Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău, vol XIX, Tipografia Eparhială "Cartea Românească", Chișinău, 1929, p. 163-172.

21. Iorga N. Basarabia noastră. Scrisă după 100 de ani de la răpirea ei de către Ruși. Văleni-de-Munte: Editura și Tipografia Societății „Neamul Românesc”, 1912, 175 p.
22. Istoria Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, Vol.1. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1967, 552 p.
23. Istoria Românilor. Vol. VI, București: Editura Enciclopedică, 2002, 992 p.
24. Jewsbury G. F. Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale. Iași: Polirom, 2003, 200 p. Istoria Românilor. Vol. VI. București: Editura Enciclopedică, 2002, 992 p.
25. Lupașcu Z. Instituțiile politice și cele juridice din Basarabia (1812-1917). Chișinău: ARC, 2004, 204 p.
26. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993. Chișinău: Editura ”AIVA”, 1995, 558 p.
27. Negru I. Istoria dreptului românesc. Lugoj: Nagord, 2014, 172 p.
28. Nistor I. Istoria Basarabiei. Chișinău: Cartea moldovenească, 1991, 295 p.
29. Ștefan B. Istoria și reforma închisorilor românești. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XVII, București, nr. 5-6, 2006, p. 485-512.
30. Tomuleț V. Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812 – 1828. În: Tyragetia, seria nouă, vol. II [XVII], nr.2, Chișinău, 2008, p. 43-64.
31. Tomuleț V. Basarabia în epoca modernă (1812 - 1918): (Instituții, regulamente, termeni), Vol. I-III. Chișinău: CEP USM, 2012.
32. Xenopol A.D. Istoria românilor din Dacia Traiană. Iași: Editura Librăriei școlilor Frații Șaraga, 1896, vol. 10, 276 p.
33. Urechia V.A. Istoria românilor. Curs făcut la facultatea de litere din București după documente inedite, vol. I-XIV. București: Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu, 1891 – 1902.

Literatura în limba rusă:

1. Ахмадеев Ф. Режим в тюрьмах дореволюционной России. Уфа: УВШМВД РФ, 1992, 16 с.
2. Будаков И. Буржуазные реформы 60 – 70-х годов XIX века в Бессарабии. Кишинев: Издательство „Карта Молдовеняскэ”, 1961, 220 с.
3. Гернет М. История царской тюрьмы, Т.1-5. Москва: Государственное издательство юридической литературы, 1960-1961, 2000 с.
4. Гросул Я. Автономия Бессарабии в составе России (1812-1828 г.г.). În: Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 110-234.
5. Даневский П. Об источниках местных законов некоторых губерний и областей России. Санкт-Петербург: Типография И. Фишона, 1857, 79 с.
6. Детков М. Наказание в царской России. Система его исполнения. Москва: МВД РФ, 1994. 120 с.
7. Егунов А. Тюремные и арестанты в Бессарабии, în Записки Бессарабского статистического комитета, Т. 2. Кишинев: Типография Областного правления, 1867, с. 235-262.
8. Ерошкин Н. История государственных учреждений дореволюционной России. Москва: Высшая школа, 2000, 712 с.
9. Зашук А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. часть 1. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1862, 552 с.

10. Зашук А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область, часть 2. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1862, 260 с.
11. Кассо Л. Византийское право в Бессарабии. Москва: Типография Московского Университета, 1907, 71 с.
12. Линовский В. О местных бессарабских законах. Речь произнесённая в торжественном собрании Ришельевского лицея 21-го июня 1842 года. Одесса: 1842, 40 с.
13. Медведев И. "Русский Арменопул" и его критика в записке бессарабского юриста Ивана Танского. In: Византийский временник, Том 56(81). Москва: 1996, с. 193-203.
14. Петренко Н. Организационно-правовые основы режима исполнения наказания за общеуголовные преступления в местах заключения России в пореформенный период (1864-1917 гг.). Автореф. дис. канд. юрид. Наук. Москва: Академия управления МВД РФ. 1997, 25 с.
15. Полное Собрание Законов Российской Империи с 1649 г., 1817, nr. 27197, Том XXXVII. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830.
16. Полное Собрание Законов Российской Империи с 1649 г., nr. 29486, Том XXXVIII. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830.
17. Февралёв С. Интеграция местного права Бессарабской области в правовую систему Российской империи. In: Актуальные проблемы истории, политики, права. Екатеринбург: Ур. Ю.И. МВД России, 2011, с. 82-88.
18. Шимановский М. О местных законах Бессарабии, Выпуск I. Одесса: Типография «Одесского Вестника», 1887, Выпуск II. Одесса: Типография «Одесского Вестника», 1888, 460 р.
19. Фойницкий И. Учение о наказании в связи с тюремоведением. Санкт-Петербург, 1898., 503 с.

Literatura în limba engleză:

1. Clarck Ch. U. Bessarabia: Russia and Roumania on the Black Sea. New York: Dodd, Mead & Company, 1927, 341 p.
2. King Ch. The Moldovans, Romania, Russia and the Politics of Culture. New York: Hoover Institution Press, 2000, 304 p.
3. Seton-Watson R. W. A history of the Romanians from roman times to the completion of unity. Cambridge: 1934, 640 p.

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE DE AUTORUL TEZEI

1. Leșcu A. Evoluția legislației punitive în Basarabia sub ocupația imperială rusă în prima jumătate a sec. XIX. În: Buletin științific al tinerilor istorici. Materialul Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Seria nouă, I (VI). Chișinău: „Bons Offices”, 2012, p. 131-133.
2. Leșcu A. Legislația punitivă, sistemul judiciar și organele de drept în Imperiul Rus în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice. Chișinău: „Notograf Prim”, 2013, p. 198-205.
3. Leșcu A. Abuzurile ale autorităților militare rusești și forme de rezistență ale populației băștinașe (1818-1828). În: Cohorta. Revistă de istorie militară, nr. 1, Chișinău, 2015, p. 57-62.
4. Leșcu A. Educația corectivă de tip rusesc în penitenciare din Basarabia în primele decenii al secolului al XIX-lea. În: Revista militară. Studii de securitate și apărare, nr. 2(16), Chișinău, 2016, p. 195-198.
5. Leșcu A. Evoluția sistemului penitenciar în Basarabia sub ocupația imperială rusă în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: Enciclopedica. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice, 2016, nr. 2(11), p. 31-39.
6. Leșcu A. Practica expulzării în Siberia din Basarabia. În: „Perspectiva academică”, vol. VI, Chișinău, Universitatea „Perspectiva-INT”, 2017, p. 106-109.
7. Leșcu A. Activitatea organelor de poliție din Basarabia (1812-1864). În: Revista militară. Studii de securitate și apărare., nr. 1(17), Chișinău, 2017, p. 95-98.
8. Leșcu A. Lupta instituțiilor de drept din Basarabia cu fenomenul contrabandei. În: Revista militară. Studii de securitate și apărare, nr. 2(18), Chișinău, 2018, p. 138-147.
9. Leșcu A. Fenomenul infracțional în Basarabia. 1812-1828. În: Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, 7 iunie 2018, Volumul II, Cahul: Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” (Tipogr. „Centrografic”), 2018, p. 198-202.

ADNOTARE

Autor: Leșcu Artur Anatolie

Tema de cercetare: Legislația punitivă și sistemul penitenciar din Basarabia. 1812-1864, teza de doctor în istorie, Chișinău, anul perfectării 2019.

Structura tezei: lista abrevierilor, introducere, cinci capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 160 de titluri, 161 pagini de text de bază, 7 figuri, 12 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 9 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, sistem penitenciar, sistem punitiv, legislație, tribuna civil, tribunal penal, dreptul autohton, dreptul rus, sistem judiciar.

Domeniul de studiu: Istoria Românilor.

Scopul lucrării: analiza procesului de implementare a legislației punitive ruse și a sistemului penitenciar în Basarabia în perioada anilor 1812-1864.

Obiectivele lucrării: analiza nivelului de abordare în literatura de specialitate și în sursele istorice a problemei privind legislația punitivă și sistemul penitenciar din Basarabia; elucidarea problemei ce vizează funcționarea sistemului de drept în Imperiul Rus și implementarea lui treptată în Basarabia; examinarea activității sistemului judecătoresc; elucidarea modului de organizare și funcționare a organelor de poliție; investigarea procesului de constituire și dezvoltare în Basarabia a sistemului penitenciar de tip rusec, a rețelei instituțiilor de detenție și a închisorilor, construcția, reparația și întreținerea lor din bugetul regional.

Noutatea științifică a investigației rezidă în elucidarea multiplelor aspecte ale evoluției sistemului legislativ, judecătoresc și punitiv de tip rusec în regiune. Datorită vastului material documentar și statistic analizat de autor devine mai clară evoluția fenomenului criminogen în regiune, mai nuanțate categoriile și formele crimelor săvârșite.

Valoarea teoretică a lucrării își găsește exprimarea în abordarea pe nou (cunoașterea, interpretarea, înțelegerea) a fenomenului dreptului în totalitatea sa pe teritoriul pruto-nistean în perioada anilor 1812-1864.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în analiza materialului axat pe domeniul de cercetare care permite trasarea unei viziuni noi privind istoria dezvoltării dreptului ca parte a istoriei Basarabiei, în general.

Implementarea rezultatelor științifice: acestea pot fi utilizate la elaborarea prelegerilor ținute în instituțiile de învățământ superior, a studiilor de istorie și istoria dreptului; în activitatea cotidiană a instituțiilor de drept, judecătorești, penitenciare din Republica Moldova. Lucrarea poate servi și la amenajarea camerelor de odihnă în cadrul unităților de carabinieri, a panourilor istorico-informative, completând și volumul de carte al bibliotecilor din instituțiile penitenciare.

АННОТАЦИЯ

Автор: Лешку Артур Анатольевич

Тема исследования: Репрессивное законодательство и тюремная система Бессарабии. 1812-1864, диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук, Кишинев, 2019.

Структура диссертации: список сокращений, введение, пять глав, общие выводы и предложения, список литературы из 160 источников, 161 страниц основного текста, 7 графиков, 12 таблиц. Результаты исследований были опубликованы в 9 научных работах.

Ключевые слова: Бессарабия, Российская Империя, тюремная система, репрессивная система, законодательство, гражданский суд, уголовный суд, местное право.

Область исследования: история румын.

Цель исследования: изучение роли репрессивного законодательства и деятельности тюремной системы в Бессарабии в период 1812-1864 гг.

Задачи диссертации: анализ степени изученности в научной литературе вопроса о роли репрессивного законодательства в Бессарабии; изучения вопроса относительно характера правовой системы Российской Империи и методов её введения, с 1812 по 1864 годы в Бессарабии; анализ деятельности судебной системы; изучение деятельности органов полиции; изучение проблемы внедрения в крае российской тюремной системы.

Научная новизна исследования состоит в комплексном изучении многообразия аспектов развития российского законодательства, тюремной системы и их влияния на процессы руссификации местного населения. Благодаря широкому спектру документов и статистического материала, рассмотренных автором, становится более ясной и понятной эволюция преступности в крае.

Теоретическая значимость исследования заключается в новом подходе к изучению феномена права, во всех его проявлениях, на территории Пруто-Днестровского междуречья в период 1812-1864 годов.

Практическая ценность диссертации состоит в анализе неизученных до сих пор архивных материалов, позволяющих по новому осмыслить вопросы, связанные с развитием права в рамках истории Бессарабии.

Полученные результаты исследования могут стать солидным подспорьем при преподавании в вузах курса лекций по истории Бессарабии, при написании научных работ, включительно по истории права, тюремной системы Республики Молдова. Работа может быть использована при оформлении комнат отдыха войск карабинеров, информационных панно и комплектации библиотек тюремных учреждений.

ANNOTATION

Author: Leșcu Artur Anatolie

The research theme: **The Punitive Legislation and Penitentiary System from Bessarabia. 1812-1864**, doctor in history dissertation, Chisinau, 2019.

The structure of the thesis: list of abbreviations, introduction, five chapters, general conclusions and recommendations, bibliography with 160 titles, 161 pages of main text (up to Bibliography), 7 figures, 12 tables. The obtained results are published in 9 scientific works.

Keywords: Bessarabia, Russian Empire, penitentiary system, civil court, criminal tribunal, domestic law, Russian law, judiciary system.

The field of study: History of Romanians.

The purpose of the research: to analyze the process of implementing the Russian punitive legislation and the penitentiary system in Bessarabia between 1812 and 1864.

The objectives of the research: the analysis of the problem of punitive legislation and the penitentiary system in Bessarabia in the literature and historical sources; the identification of the problem of the functioning of the rule of law in the Russia and its gradual implementation in Bessarabia; examination of the problems of the judiciary and the courts institutions; the elucidation of the police and prosecution bodies were organized and operated; investigation of the problem of the foundation and development in Bessarabia of the Russian type penitentiary system, appearance of the network of the detention places and their construction, and maintenance from the regional budget.

Scientific novelty: consists of the elucidation of multiple aspects of the evolution of the Russian type of legislative, judiciary and punitive systems as a whole ensemble meant to lead to a denationalization of the native population of the region. By using a vast material it becomes more clear the evolution of the criminogenic phenomenon in the region.

Theoretical value: consists of theoretical approach of the law phenomenon in the totality of representation in the Prut-Dniester territory in the period 1812-1864.

The applicable value of the research: consists of the analysis of the material referred to the researched domain that allows drawing a new vision on the history of law development in the history of Bessarabia in general.

The implementation of the scientific results: the obtained results can be used at the lectures at the superior education institutions, historical studies elaboration, history of law, in the daily activity of the judiciary and penitentiary institutions from Republic of Moldova. The materials of the research can be used in the arrangement of the rest rooms in the carabineer units, historic-informative panels, libraries in the penitentiary institutions.

LEȘCU ARTUR

**LEGISLAȚIA PUNITIVĂ ȘI SISTEMUL PENITENCIAR DIN
BASARABIA. 1812-1864**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 15.04.2019

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Coli de tipar: 2.2

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Tiraj 35 ex.

Comanda nr. 125

Tipografia „Tipocart Print”, str. Pușkin 22, of. 425
Chișinău, MD-2069